

Antikvarisk bokhjørne:

En liten gutt fra Vaterland

St. Hallvards antikvariske bokspalte ble introdusert i forrige nummer. Erik Oluf Melvold følger opp sitt løfte og lesernes klare ønske om mer av samme slaget.

AV
ERIK OLUF MELVOLD

«En dag blir far lenge borte. Vi venter og venter. Mor har ikke annet å varme enn litt kaffe. Til slutt legger vi oss. Far har vært borte hele natten. Da verktøyet på disken er borte, går det opp for oss at han har ment å bli borte for godt. Det er ikke alene sulten som plager, det er alvorligere ting å tenke på. Kan det da være mulig at far har forlatt oss for godt? Jeg vil ikke, jeg kan ikke tro det. Jeg ser på den tomme skomakerdisken hvor han har sittet og nå er borte --- jeg gråter, og så gråter Hans med. Mor er liksom stivnet, hun er taus og sier hverken det ene eller annet om hva hun mener og hva som venter oss».

Det var ikke lett å være fattigunge i Christiania i 1870-årene. Våre kilder til arbeiderklassens liv er stort sett statistikker. Memoarer fra de velsituerte

finnes det nok av. Arbeiderindringer er nesten like sjeldne som hodehår på en frosk. Noe av det tidligste vi har, er Nicolai Heiestads «En liten gutt fra Vaterland» (Tiden, 1959) som forteller om forfatterens oppvekst i 1870-årene. Heiestad var født i 1868 og døde i 1949.

Det hørte nok ikke helt til sjeldenhetene at familieforsørgeren simpelthen stakk av fra kone, unger og håpløsheten, som Heiestad forteller ovenfor. Kanskje forduftet skomakeren til USA, hvis han i hemmelighet hadde fått lagt seg opp noen penger. Resultatet var i alle fall tragisk: moren ble sinn syk, og de to småguttene satt bort til en bonde, for betaling fra kommunen.

Det er nødens Christiania som Heiestad beretter om. I parentes bemerket: omkring 1870 var hele 15% av byens befolkning avhengig av hjelp fra fattigvesenet. Skomaker Heiestad var i perioder arbeidsløs, og ellers måtte han, i de trange tider, ofte ta på seg lappeskomakeri som var dårlig betalt. Eftersom arbeidssteder og familiens inntekter var, valgte man bolig. Med andre ord var familien konstant på flyttefot. Fra Nicolai var 5-6 til 10-11 år, bodde familien følgende steder: Øvre Slottsgate, Storgaten, Tomtegaten (Vaterland), Vognmannsgaten (Vaterland), Ekebergveien, Gunnerus gate, Maridalsveien, Ruseløkkveien, Vinkelgaten (Vika),

Langgaten (Rodeløkka), Basaren ved Olaf Ryes plass, Gruegaten (Kampen), Ullensakergaten (Kampen), Normannsgaten (Kampen – det var her faren stakk av), Halden og Fjerdings (Christian Krohgs gate).

Stort sett dreide det seg om ett-roms leiligheter, med eller uten kjøkken, eller delt med nabofamilien. På tross av trangboddheten tok familien ikke sjelden inn en eller to løsjerende, som da lå på kjøkkengulvet. Et av de verre stedene Heiestads bodde, var i Ruseløkkveien 44. Familien måtte stampe seng og kommode. Heiestad forteller:

«Mor finner fram kost og klut for å feie og tørke støv. Det er komfyr og vannspring med vask på «kjøkkenet». (...) Jeg er hverken bedrøvet eller skuffet. Ingen kan da se på oss at vi bor i en trang kjeller som kanskje før har vært vedbu, at senga vår og mors bryllupskommode står hos pantelåneren, ingen ser at vi må ligge på gulvet, himmelen ser det ikke».

Heiestad beretter også om kontante metoder fra gårdeierne hvis ikke husleie ble betalt i rett tid. En gang brukte eieren et par sterke menn som simpelt hen fjernet utgangsdøren, og familien sov den natten bak et laken mot trapperommet. Kampen for det daglige brød ble nesten overskygget av kampen – for det daglige brenne. Manglet det, var man virkelig ille ute, så kalde og

Erik Oluf
Melvold

Antikvarisk
bokhjørne

gisne som disse elendige boligene var. Nå var heldigvis verden og vedhandlernes dengang så viselig innrettet at man fikk kjøpt koks og brenne i løs vekt, dvs. man kunne ta med seg koksbotta og få bare den fylt.

En gang var faren arbeidsløs fordi han hadde skadet hånden. Syketrygd eksisterte jo ikke den gang. Da var det å gå den tunge vei til fattigforstanderen, som delte ut billetter for henting av mat på Mangelsgården i Storgaten:

«Utenfor Mangelsgården står allerede mange som venter på at porten skal åpnes. Jeg stiller meg på plassen min, og da jeg er barbert, er jeg forsiktig så jeg ikke blir tråkket på; jeg er også redd for at kjente gutter skal se meg og gjemmer ansiktet mot muren. Etterhvert kommer jeg inn på gårdsplassen hvor det blir min tur. Hjulvognen med grautbeholderen, kassen med de runde brødene og de tre blusemenn hvor en øser opp graut i et litermål og en annen tar mot billettene og deler ut brød, er et syn jeg har sett før. Med spannet fullt og to ferske brød under armen skynder jeg meg hjem. Mor kommer med tallerkner og skjæer og skjærer opp brødet; brødet er godt, det er vel halvparten av et alminnelig brød; grauten er en slags gryngraut. Men dessverre må det deles på den, vi får ikke ny porsjon før i overimorgen.»

Ellers kunne man f.eks.

skaffe seg billig mat på hoteller: «Blant de ærend jeg går, er det å hente kraftkjøtt og matfett på hotell Scandinavie; kraftkjøttet er strimler det er kokt buljong på, og matfettet er fra supper og steiker og sånt. Jeg har med spann og åtte skilling og kommer ned på kjøkkenet ved å gå trappa til høyre for hovedinngangen fra Carl Johans gate. Det er alltid spennende for mor når jeg kommer tilbake og hun åpner spannet. Har hun så poteter, blir det festlig mat.»

Gamle Heiestads fjernhukommelse er fotografisk skarp, både når det gjelder bydeler, enkelthus og mennesker. Dette gjør boken unik: f.eks. finnes det her skildringer fra forstaden Kampen i 1870-årene som er det eneste vi har fra et så tidlig tidspunkt:

«Mange har husdyr på Kampen, men ingen holder bikkjer. I hagen rett mot kjøkkenet vårt (i Ullensakergt. 7) er det foruten hester og kuer også en sauebukk som av og til går løs og ikke er helt ufarlig da den gjerne vil stange. I Ullensakergata har en kone fire kuer, og hun jager oss ikke når vi ser på kuene eller ser på at hun melker. (...) På skråningen ned mot bekken og i en bordhytte eller skur til Normannsgata bor Kampens berømte mann, Sandersen. Han holder kaniner, gjess, ender og høner, som ruger ut massevis av kyllinger, gåsunger og andunger – han lever av det.

Hele dagen er han på ferde med å mate, stelle og prate med dyrene sine. (...) På runden stanser også konstabelen litt opp, han som ellers ikke snakker med folk, han kan more seg som andre over Sandersens gåsunger og andunger.»

Da Nicolai Heiestad hadde levert manuskriptet i 1949, tok forlaget ham med på biltur til alle de stedene han hadde bodd, dvs. det som stod igjen, og det var faktisk ikke så lite dengang. En fotograf var også med, så boken er gjennomillustrert med bilder av bypartier som i dag er en saga blott, som f.eks. Vaterland.

Heiestads bok er svært artig lesning, og den finnes vel i de fleste antikvariater med en Oslo-avdeling hvor den kan erverves for et par hundrelapper. ■

Nicolai Heiestad:
«En liten gutt fra Vaterland»,
Tiden Norsk Forlag,
Oslo 1959.

I St. Hallvard nr. 3/1993 ble presentert:

Conrad Nicolai Schwach:
«Erindringer af mit Liv»,
faksimile av
1848-utgaven,
Kilden Forlag,
Arendal 1992.